

O ISTOCIE KRAJOZNAWSTWA

Doktora Mieczysława Orłowicza znałem od wielu lat. Spotykałem się z nim na zjazdach i konferencjach turystycznych, wycieczkach, a także prywatnie. Słyszałem moc jego wypowiedzi w dyskusjach, uwag krytycznych, wniosków i projektów. W gronie osób prywatnych był niestrudzonym i porywającym gawędziarzem. Wszyscy słuchali go z ciekawością i zainteresowaniem, posiadał wiedzę encyklopedyczną, a osobliwości krajoznawcze Polski znał jak nikt inny. Nigdy jednak nie poruszał teoretycznej strony zagadnień turystyki i krajoznawstwa, jeżeli nie został do tego wyraźnie sprowokowany. A byłem tego świadkiem na odbywającym się w czerwcu 1946 r. w Ustce kongresie turystyki nadmorskiej, gdzie znany alpinista red. Wojsznis wywołał długą dyskusję na temat treści i definicji turystyki.

Orłowicz wysłuchał całej dyskusji, zabrał głos jako ostatni, przedstawił swój pogląd poparty szeregiem przykładów i dał taką definicję turystyki (wyłączywszy turystykę w ramach akcji specjalnych). Cytuję z pamięci:

„TURYSTYKA POLEGA NA PRZENOSZENIU SIĘ Z MIEJSCA NA MIEJSCE W CZASIE WOLNYM OD ZAJĘĆ I ZA WŁASNE PIENIĄDZE.”

Nigdy jednak nie słyszałem z jego ust definicji krajoznawstwa i definicji takiej nigdy nie ukuł, choć wiele nad tym rozmyślał. Nie aprobował żadnej z definicji proponowanych i uchwalonych, szczególnie jednak nie podobały mu się tezy i definicje zgłoszone na Ogólnopolski Kongres Krajoznawczy w Poznaniu w roku 1929. Jedną z tych też uchwaloną na Kongresie i przypominaną na zjeździe Jubileuszowym PTTK w Warszawie w dniu 3 grudnia 1956 r., ma takie brzmienie:

„Krajoznawstwo, jako ruch społeczny, wypływa z uczucia, potrzeb umysłowych i gotowości do czynu — i jako takie stać się winno podstawą programową pracy oświatowej we wszystkich środowiskach wsi i miast z uwzględnieniem naturalnych odrębności regionalnych”.

(„Pamiętnik Jubileuszowy PTTK — 1906 — 1956”, str. 23).

Na poruszony temat korespondowałem z dr Orłowiczem po zjeździe warszawskim, 14 lutego 1957 r. napisał mi list, którego treść przytaczam poniżej.

Franciszek Jaśkowiak.

Redakcja „BI” przedrukowuje poniżej materiał opublikowany przez kol. F. Jaśkowiaka na łamach „Biuletynu Informacyjnego PTTK Okręgu Poznańskiego” w styczniu br.

Sądzymy, że ten niezmiernie ciekawy list dr M. Orłowicza, pozwoli na bardziej ściśle sprecyzowanie wielu pojęć, nie zawsze właściwie używanych w dyskusjach o turystyce i krajoznawstwie.

Redakcja „BI”

tamtych prowincjach. Autor podręcznika krajoznawstwa Śląska, zapytany, co się rozumie przez krajoznawstwo w znaczeniu nauki w gimnazjach, odpowiedział (cytuje tylko w przećwiczenie własnej): „jest to całokształt wiadomości o pewnym kraju czy prowincji gromadzący elementy rozmaitych działów wiedzy, potrzebne dla znajomości tego kraju, podane w sposób ścisły, ale popularny. Elementy te obejmują zarówno to co dała przyroda, jak i to, co stworzył człowiek, jednakże z przewagą zainteresowania t. zw. antropogeografią, tj. opisem dzieł rąk ludzkich”.

B. Krajoznawstwo w znaczeniu subiektywnym, a zatem traktowane jako dorobek wiedzy pewnej jednostki, jest to wiedza o ojczystym kraju, zdobyta nie tylko ze studiowania książek, ale przede wszystkim z naczni, do której drogą są planowo kierowane wycieczki po kraju. Jednym słowem, celem wycieczek krajoznawczych jest zdobycie znajomości kraju. A środkiem do tego celu są podróże po kraju, którymi mogą być także wycieczki turystyczne.

2. **Vlastiveda.** Jest to czeskie określenie krajoznawstwa, w moich oczach bardzo piękne. Vlast znaczy po czesku ojczyzna a zatem Vlastiveda jest to wiedza o ojczyźnie. Określenie to podała mi i objaśnił prof. Biełohlavek, wybitny krajoznawca czeski, prezes Klubu „Za Starou Prahu”, z którym często zwiedzałem jej zabytki.

3. **Pojęcie Janowskiego.** nie wiele odbiegało od czeskiej Vlastivedy, ale także i od mojego pojęcia. Żądał on jednakże w silniejszy sposób jako motywu zwiedzania pewnego sentymentu patriotycznego, określonego zwrotem „nastawienie ojczyzniane”, jakie dla swoich fotografii z widokami Polski wprowadził prof. Jan Bulhak „Fotografie Ojczyzniane”.

4. **A czym jest turystyka zagranicą?** W każdym razie nie krajoznawstwem, bo tu odpada pojęcie ojczyzny. Raczej na wyższym stopniu są to podróże naukowe, na niższym inteligentna turystyka oświatowa, w rezultacie któ-

CO TO JEST KRAJOZNAWSTWO?

Definicja krajoznawstwa uchwalona na Kongresie Krajoznawczym PTK w Poznaniu, w roku zdaje się 1929, nie jest dla mnie przekonująca. Znadto mglista i zanadto mistyczna. Odrwana od rzeczy ziemskich.

Sam nie lubię teoretyzowania o krajoznawstwie i o turystyce, wolę uprawianie turystyki i krajoznawstwa, ale w każdym razie i na podstawie obserwacji własnych i na podstawie korespondencji, zarówno w Polsce (np. Aleksander Janowski, Aleksander Patkowski) jak i zagranicą (np. prof. Biełohlavek w Pradze, albo pewien nauczyciel niemiecki, autor podręcznika gimnazjalnego „Landeskunde der Provinz Schlesien”) urobiłem sobie pewne pojęcie, które dla mnie wystarcza najzupełniej, a które jest o wiele bardziej realne od definicji poznańskiej.

Sprawę muszę jednakże rozłożyć na kilka czynników, gdyż jednym zdaniem załatwić się to nie da.

1. **Co to jest krajoznawstwo?** Pojęcie to można traktować obiektywnie jako pewien dział wiedzy i subiektywnie jako dorobek jednostki.

A. Krajoznawstwo w znaczeniu obiektywnym, które Niemcy nazywają „Landeskunde” było w szkołach średnich niemieckich w latach przedwojennych (przed pierwszą wojną światową — przyp. red.) przedmiotem nauki w jednej z wyższych klas gimnazjalnych i to nie dla całych Niemiec, ale tylko dla prowincji zamieszkania, a więc np. dla Śląska, Poznańskiego, Brandenburskiego, Pomorza Szczecińskiego itd. Podręczniki tego przedmiotu bardzo mi ułatwiły zwiedzenie i pisanie przewodników po

rych można o sobie powiedzieć „Znam Paryż”, „Znam Słowacczynę”.

5. Czym jest turysta krajoznawca? Jest to turysta, robiący wycieczki dla poznania ojezystego kraju, mieszkańców, krajobrazu zabytków i osobliwości, czyli krajoznawca in statu nascendi.

6. A czym jest krajoznawca? (czy nawet „wybitny krajoznawca”). To już jest produkt gotowy, jako rezultat wielu lat studiów i wycieczek krajoznawczych. Cechą krajoznawcy jest duży zasięg znajomości terytorialnych i pewnego rodzaju wszechstronność tematyczna wynikająca z wielostronności zainteresowań terenowych i tematowych. Jednostronność zainteresowań tylko dla jednego działu wiedzy to uczonej, specjalista, ale nie krajoznawca. Taki uczonej może być botanikiem, geografem, a nawet specjalistą tylko dla jednego działu geografii, geologii, archeologii, historią sztuki, itp., ale to nie jest krajoznawca.

7. Jaki turysta nie jest krajoznawca? Tu można dać tylko przykłady. Np. jeżeli ktoś w kółko jeździ po znanej sobie okolicy, odbywając spaceru podmiejskie, albo tylko dla rozrywki (np. na dancingu do Zakopanego, albo na piwo w browarze w Żywcu), pielgrzym powracający co roku do tej samej miejscowości, gość powracający stale do tego samego uzdrowiska itp.

8. Co to jest nastawienie krajoznawcze? Trzeba je mieć, aby zostać krajoznawcą, a nie tylko turystą albo uczonej. W moich oczach jest to chęć podróżowania po oczystym kraju dla jego zwiedzenia i zdobycia z naocznej wiedzy o nim. Podróżowanie bez zasklepiania się w pewnym tylko terenie, np. w Tatrach. Krajoznawcę interesują Tatry, ale interesuje go też Zamość, a nawet Swarzędz. Jednym słowem wszystko, czego jeszcze nie zna.

Dzięki temu woli być pierwszy raz w Kolbuszowej niż 50 razy na Giewoncie.

9. Co uważam za wykład krajoznawczy. Według mnie może on mieć ujęcie dwojakie.

A. Przeżycie turystyczne w połączeniu z popularnym opisem i charakterystyką, co się gdzieś widziało.

B. Opis pewnego regionu kraju, dzielnicy, okolicy, miejscowości, z uwzględnieniem o ile możliwości wszystkiego co w niej może być interesującego dla zwiedzających. Opis dziejów, przyrody, krajoznawczy, zabytków i osobliwości winien być o ile możliwości popularnym. Opisy zbyt naukowe są raczej wykładami naukowymi niż krajoznawczymi.

10. Dodatkowo zaznaczam do punktu 6 (krajoznawca), że odróżniam z grubsza **dwie klasy krajoznawców:** Klasa wyższa, klasa niższa. Klasa niższa to jest krajoznawca, który chłonie wiedzę krajoznawczą tylko pro domo sua. Taki nie potrafi o tym co widział ani powiedzieć wykładu, ani napisać broszury ani nawet w sposób interesujący opowiedzieć tego w rozmowie w małym gronie.

Klasa wyższa to jest krajoznawca, który co zobaczył i przeczytał potrafi obrócić na użytek ogólny w postaci

wykładu, prowadzenia wycieczki, napisania broszury, monografii czy przewodnika.

Niegdyś nie przypuszczałem, że **te zalety ma stosunkowo tak mało osób.** Turystyka umasawia się coraz bardziej, ilość członków PTTK w porównaniu ze stanem przedwojennym wzrosła niemal siedmiokrotnie, ale ilość krajoznawców wyższej kategorii nie wzrosła nawet dwukrotnie. Nie wzrosła ilość dobrych autorów krajoznawczych z naocznej własnej, ale wzrosła i wzrasta coraz więcej ilość **plagiatorów** powtarzających cudze myśli swoimi słowami i nie dających od siebie nic, albo wiadomości błędne. To są plagiatorzy, którym trudno dać nazwę krajoznawców.

*11. Czy krajoznawstwo jest nauką? Biorąc za wzór Niemcy proponowałem przed dziesięciu laty, gdy wskrzesiliśmy do życia Polskie Towarzystwo Krajoznawcze, wprowadzenie krajoznawstwa do nauki, jako przedmiotu obowiązkowego przynajmniej w jednej wyższej klasie gimnazjum, krajoznawstwa Polski. Odpowiedziano mi na to z uczuciem obrażonej dumy, że krajoznawstwo właściwie nie jest nauką.

Mnie to nie szkodzi. Jeżeli nie jest nauką, to jest kwintesencją, a raczej popularyzacją innych nauk.

12. Uczeń a krajoznawstwo. Do ostatnich lat pięciu nie miałem pojęcia, póki się o tym nie przekonałem przy redakcji Słownika Geografii Turystycznej, że uczonej rozmaitych działów niezbyt dalekim od krajoznawstwa, a specjalnie historykom i geografom jest tak bardzo trudno przy swoich opisach zejść na poziom opisu krajoznawczego. Niektóre opisy jak np. Odny, Beskidów Zachodnich, Tatr, Krakowa, Sudetów

trzeba było zamawiać kolejno u rozmaitych uczonej i przerabiać każdorazowo, bo większość z nich nie potrafi absolutnie wyzwolić się z balastu nadmiaru swej wiedzy i dać opis popularny, jasny, o tyle o ile naukowy, a przede wszystkim taki, aby się czuło, że autor widział to co opisuje, i że w opisie opiera się na naoczni.

Ja sam jako piszący stale popularnie nie miałem pojęcia, że uczonej przychodzi tak trudno dać jakiś popularny opis, ale na poziomie naukowym. Niektórzy z nich i to nawet bardzo wybitni uczeni mają zadziwiający brak umiejętności przystosowania swej wiedzy do celów publicystyki krajoznawczej.

13. Pięć elementów krajoznawstwa. Reasumując to wszystko, co napisałem na zakończenie, zestawiam 5 elementów krajoznawstwa, wynikających z moich wywodów. Są nimi:

A. Popularność ujęcia tematu.

B. Wielostronność zainteresowań, a nie specjalizacja.

C. Naoczność obserwacji jako główne źródło znajomości rzeczy, a nie tylko, czy też przeważnie, choćby wiedza książkowa.

D. Kraj własny i pewien sentyment do niego.

E. Bez turystyki nie ma krajoznawstwa, ale odwrotnie, turystyka na niskim poziomie może istnieć i bez krajoznawstwa. Turystyka może być nawet masowa, ale masowego krajoznawstwa sobie nie wyobrażam. Trzeba mieć specjalne nastawienie i specjalne podejście do rzeczy, aby być dobrym krajoznawcą, a takiego nastawienia i takiego podejścia nie ma nawet 10 proc. turystów.

Dr Mieczysław Orłowicz

Warszawa, dnia 14 lutego 1957 r.

REALIZUJEMY PROGRAM PRAC KRAJOZNAWCZYCH NA ROK 1960

Mimo, iż od ogłoszenia „Programu prac krajoznawczych jednostek organizacyjnych PTTK w roku 1960” minęły dopiero cztery miesiące, możemy już dzisiaj stwierdzić, że został on przyjęty pozytywnie przez wiele Zarządów Okręgowych i Oddziałów. Zarządy Oddziałów i Okręgowe Komisje Krajoznawcze, które przestudiowały „Program” i w oparciu o lokalne warunki oraz potrzeby opracowały własne plany prac krajoznawczych, mogą się już dzisiaj poszczycić dużymi osiągnięciami.

Ze sprawozdań prac krajoznawczych Okręgowych za 1959 r. oraz korespondencji prowadzonej przez Pracownię Krajoznawczą z licznymi komórkami PTTK wynika, że główny wysiłek terenowych działaczy skierowany jest na zakładanie kartotek krajoznawczych według instrukcji przesłanych w ub. r. przez Pracownię Krajoznawczą ZG.

Sens organizacji kartotek krajoznawczych został przez wiele Okręgowych i Oddziałów właściwie zrozumiany jako akcja gromadzenia i systematyzowa-

nia materiałów niezbędnych dla realizacji statutowych zadań PTTK.

Okręgi i Oddziały mobilizują siły i środki, wciągają do tej pracy szeroki aktyw nie tylko spośród działaczy Komisji Problemowych, ale również pozyskują dla niej działaczy Komisji Turystyki Kwalifikowanej, przodowników i przewodników PTTK, nawiązują kontakty z wojewódzkimi konserwatorami przyrody, zabytków, archeologii; instytucjami naukowymi i organizacjami społecznymi w celu zdobycia aktualnych danych do kartoteki.

W zakresie organizacji kartoteki krajoznawczej największe osiągnięcia posiadają dotąd Komisje Krajoznawcze Okręgowe: Szczecin i Lublin. Z tym jednak, że Szczecin ma prace bardzo zaawansowane (do Pracowni Krajoznawczej ZG przysłano już 60 stron kopii zwiezłych opisów obiektów krajoznawczych) a Lublin gromadzi na razie materiały dokładnie opracowane lecz nie przekazuje ich ani do zainte-

(Dokończenie na str. 3)

(Dokończenie ze str. 2)

resowanych Oddziałów, ani do kartoteki centralnej ZG. Rozumiemy trudności terenowe wynikające z braku czasu i ludzi, lecz w tych warunkach jakie mamy, wydaje się konieczna ścisła współpraca Komisji Okręgowych z Oddziałami i Pracownią Krajoznawczą ZG w zakresie możliwie szybkiej wymiany materiałów do kartotek.

Realizacja tego postulatu w znacznym stopniu przyspieszy zakładanie kartotek, pomoże uniknąć powtarzania pracy prowadzonej na tym samym terenie przez różne komórki, umożliwi właściwe rozłożenie sił i środków oraz planowe prowadzenie całej akcji.

Z tych właśnie względów Pracownia Krajoznawcza apeluje do tych komórek, które planują lub prowadzą już kartoteki krajoznawcze o nadsyłanie planów pracy oraz sukcesywnie dostarczenie kopii — odpisów zebranych materiałów. Możemy w tym zakresie przyjąć z pewną pomocą zgodnie z informacją zawartą w „Programie prac krajoznawczych w 1960 r.”

Oprócz wyżej wymienionych, bardzo czynnie zajęły się sprawą kartoteki następujące Okręgowe Komisje Krajo-

znawcze: — Katowice — dobra współpraca z Oddziałami, spowodowała, że wszystkie Oddziały Okręgu Katowickiego zaczynają organizować kartoteki krajoznawcze. Akcja penetracji terenu i zbierania materiałów przebiega tu zgodnie z wytycznymi Pracowni.

— Koszalin — gromadzenie materiałów do kartoteki powiązane z konkretnymi pilnymi potrzebami opracowania szlaków turystycznych i powołania poradni turystyczno - krajoznawczych. Ten punkt wyjścia zasługuje na podkreślenie ze względu na umiejętne powiązanie kartoteki z konkretnymi potrzebami terenu.

Warto jednak zaznaczyć, że w niektórych wypadkach większe zainteresowanie kartoteką wykazały Zarządy Oddziałów aniżeli Okręgi. Można to powiedzieć o terenie bydgoskim, gdańskim, kieleckim, poznańskim i wrocławskim. W niektórych wypadkach Okręgowe Komisje Krajoznawcze wskutek małej operatywności nie tylko nie wpłynęły na pobudzenie inicjatywy terenu dla realizacji „Programu prac krajoznawczych”, ale nawet przez przetrzymywanie różnych materiałów i brak zainteresowania wytycznymi ZG opóźniły całą akcję na swym terenie.

Równoległe z zakładaniem kartotek krajoznawczych rozwija się akcja organizacji poradni turystyczno-krajoznawczych. Pierwszeństwo tu należy do Zarządu Okręgu w Poznaniu i w Krakowie. Szerokie plany prowadzenia poradni w każdym Oddziale posiada Okręg Katowicki. Do Okręgów, które rozpropagowały tę sprawę i dbają o rozwój poradnictwa na swym terenie należą: Gdańsk, Koszalin, Szczecin i Łódź. W pozostałych Okręgach jedynie Oddziały przejawiają zainteresowanie tym odcinkiem działalności np. Toruń, Gorlice, Wałbrzych, Biała Podlaska.

Zupełnie brak danych co do przebiegu realizacji programu prac krajoznawczych z Okręgów Białostok i Zielona Góra. Wydaje się, że wobec nowych warunków w jakich znajduje się obecnie turystyka polska, na PTTK spoczywa główny ciężar rozwijania idei krajoznawstwa i realizowania jej w turystyce.

W związku z tym realizacja „Programu prac krajoznawczych na 1960 r.” powinna stać się obowiązkiem wszystkich jednostek organizacyjnych i aktywności PTTK.

Pracownia Krajoznawcza
ZG PTTK

KATOWICE I SZCZECIN SZKOLĄ AKTYW

KATOWICE. — 9. II odbyło się uroczyste zakończenie II Kursu Nauki Jazdy zorganizowanego przez Klub Motorowy PTTK „JUNAK” przy pomocy PZM. Na kurs uczęszczało ponad 60 osób. Uczestnicy to członkowie Kół PTTK, korzystali oni z wysokich zniżek w opłatach za kurs.

Po zdaniu egzaminów na prawo jazdy, najlepsi słuchacze otrzymali miłe upominki w postaci wydawnictw krajoznawczych i motorowych. **J. R.**

KATOWICE. — W Klubie Turysty PTTK. W Katowicach został zorganizowany przez Oddział PTTK Kurs dla organizatorów ruchu turystycznego w zakładach pracy. Na kurs uczęszcza 41 osób z różnych zakładów i kół PTTK. Kurs przewiduje 40 godzin wykładowych i trzy szkoleniowe wycieczki. Oddział PTTK sygnalizuje organizację dalszych tego rodzaju kursów. **J. R.**

BYTOM. — Niedawno zakończył się kurs organizatorów turystyki w zakładach pracy zorganizowany przez Oddział PTTK Bytom. W kursie wzięło udział 22 a ukończyło go 21 osób. Kursanci rekrutowali się z 17 kół zakładowych PTTK. Uczestnicy kursu otrzymali tytuł i uprawnienia organizatorów turystyki w zakładach pracy. Kilkunastu uczestników zasiliło szeregi tuł. Kół Przewodników. **E. Sz.**

KATOWICE. — Celem przygotowania odpowiedniej obsługi wycieczek w roku 1960, których liczba z całą pewnością ulegnie zwiększeniu, Zarząd Oddziału PTTK w Katowicach

organizuje od dnia 15 marca br. kurs przewodników terenowych PTTK. Na kursie uczestnicy zapoznają się z historią Śląska i rozwojem przemysłu.

Na kursie powinni znaleźć się szczególnie kandydaci posiadający znajomość języków obcych.

Szczegółowych informacji udziela Biuro PTTK w Katowicach Rynek 11, które równocześnie przyjmuje zapisy na wym. kurs. **L. K.**

SZCZECIN. — Wyrazem ścisłej współpracy PTTK z organizacjami ZMS, TKKF i Wojewódzką Radą Związków Zawodowych na terenie Okręgu Szczecin są wspólnie organizowane kursy dla organizatorów turystyki w zakładach pracy. Pierwszy kurs, który odbył się przy końcu ubiegłego roku obejmował zasięgiem szkolenia aktyw z całego województwa. Kurs ukończyło 41 osób. W pierwszym półroczu zaplanowano odbycie następnych trzech kursów z tym, że będą one mieć charakter szkolenia regionalnego.

W marcu odbędzie się kurs obejmujący powiaty południowe województwa, w kwietniu powiaty centralne, a w maju północne. Kursy te obejmują 20 godzin szkolenia teoretycznego oraz całodzienną wycieczkę praktyczną celem pokazania kursantom obiektów, omawianych na wykładach. Dużą pomocą przy organizacji kursów okazuje WKT w Szczecinie. **H. N.**

SZCZECIN. — W pierwszym kwartale bieżącego roku odbędą się trzy kursy przewodników PTTK w Szczecinie, Stargardzie i Świnoujściu.

H. N.

Z IMPREZ ODDZIAŁU MIĘDZYUCZELNIANEGO PTTK W KRAKOWIE

W organizowaniu imprez turystycznych Oddział Międzyuczelniany PTTK w Krakowie posiada dużą tradycję. Podobnie jak i w ubiegłych latach, w tym roku również przy współpracy Rady Okręgowej Zrzeszenia Studentów Polskich zorganizowany zostanie tym razem w Gorcach w dniach 13, 14 i 15 maja — V Ogólnopolski Raid Górski im. Wł. Kulczyckiego. Udział w raidzie zapowiedziały już drużyny zagraniczne. Dla bardziej zaawansowanych turystów przygotowana jest trasa sprawnościowa, zaprojektowana według wzorów międzynarodowego raidu sprawnościowego młodzieży, jaki się odbył w Bułgarii we wrześniu ubiegłego roku. Inauguracją sezonu letniego będzie — Międzyśrodkowy Raid Studencki w Tatrach w dniach 24, 25 i 26 czerwca. W okresie jesiennym młodzieży turyści Krakowa spotkają się na III Środkowym Raidzie Nizinnym po Jurze Krakowsko - Częstochowskiej w dniach 8 i 9 października oraz na II Młodzieżowym Raidzie Krajoznawczym z metą w Lubniu, organizowanym wspólnie z ZMS.

R Sm.

KALENDARZ IMPREZ

TURYSTYCZNO-KRAJOZNAWCZYCH PTTK w 1960 ROKU

(DOKOŃCZENIE)

SIERPIEŃ

19-20. Raid Motorowy Szlakiem Powstańców Śląskich; woj. katowickie i opolskie - **Góra Św. Anny** (WKZZ, LPZ, KW ZMS, ZBoWiD i ZO PTTK Katowice).

27-31. Splyw Kajakowy; **Drezdenko** (Z. Oddz. PTTK-OKTKaj. Poznań).

27-28. Raid Kolarski Szlakiem Orlich Gniazd; Jura Krakowsko-Częstochowska - **Kraków** (Z. Oddz. PTTK-OKTKol. Częstochowa).

WRZESIEŃ

1-30. Kolarski Raid Przyjaźni; woj. szczecińskie (ZO PTTK-OKTKol. Szczecin, TPPR i ZMW).

2-4. Raid Motorowy; woj. wrocławskie i katowickie - **Jelenia Góra** (Z. Oddz. PTTK Jelenia Góra i Gliwice).

2-4. Raid Kolarski; Ziemię Zachodnią - **Jelenia Góra** (Z. Oddz. PTTK-OKTKol. Gliwice).

2-5. Kolarski Raid Szlakiem Zwycięstw; Kołobrzeg - **Walcz** (Z. Oddz. PTTK Kołobrzeg i Białogard).

3-4. VIII Raid Górski; Beskid Śląski - **Wisła** (ZO PTTK Katowice).

3-4. Raid Kolarski na „Dni Gwaraków”; Śląsk - **Tarnowskie Góry** (ZO PTTK-OKTKol. Katowice).

3-4. VII Łódzki Raid Kolarski; Piotrków - **Sulejów** (ZO PTTK-OKTKol. i Klub Turystów Kolarzy Łódź).

3-4. Złot Turystów Warszawskich; okolice Warszawy (Z. Oddz. PTTK - Komisje Społeczne Warszawa-Sródmieście).

3-4. Okręgowy Rajd Motorowy; **Pokrzywna** (ZO PTTK-OKTM Katowice).

4. Raid X-lecia PTTK w Krotoszynie (pieszo-kolarzsko-motorowy) okolice Sulmierzyca - **Sulmierzyce** (Z. Oddz. PTTK Krotoszyn).

4. Jesienne Spotkanie Turystów Pieszych; Dolinki podkrakowskie (Z. Oddz. PTTK-OKTP Kraków).

5-11. Raid Górski w Tatrach Słowackich; Tatry Słowackie - **Lysa Polana** (Z. Oddz. PTTK Opole).

7-8. Raid Gwiaździsty (pieszy); Puszcza Biała - **Pecyna** (Z. Oddz. PTTK Ostrów Maz.).

8-11. Jesienny Zjazd Górski; Sudety Wschodnie - **Bystrzyca Kłodzka** (ZO PTTK-OKTG Zielona Góra).

9-11. V Raid w Góry Białskie; Sudety Wschodnie - **Łądek Zdrój** (Z. Oddz. PTTK Wrocław).

9-11. Jesienny Jeleniogórski Raid Szlakiem Zamków Piastowskich; Podgórze Sudeckie - **Jelenia Góra** (Z. Oddz. PTTK Jelenia Góra).

10-11. Złot Turystyczny (pieszy); Puszcza Kampinoska - **Piaski** (Z. Oddz. PTTK Sochaczew).

10-11. Złot Turystów; Karkonosze - **Jelenia Góra** (Z. Oddz. PTTK-OKTG Gliwice).

10-11. Górski Raid w Beskidzie Śląskim; Bes' i Śląski - **Rajcza** (ZO PTTK i WKZZ Katowice).

10-11. Kolarski Raid do Torunia; trasy dowolne - **Toruń** (Z. Oddz. PTTK-OKTM Bydgoszcz).

11. Motorowy Zjazd Gwiaździsty; pow. Cieszyn - **Wisła** (Z. Oddz. PTTK-OKTM Cieszyn).

11-21. Splyw Kajakowy; Mała Panew - **Wrocław** (Z. Oddz. PTTK-OKTKaj. Wrocław).

12-1. Plakietowy Złot Motorowy; woj. lubelskie - **Kazimierz** (ZO PTTK-OKTM Lublin).

15-18. Okręgowy Złot na zakończenie sezonu w ramach 1000-lecia (wszystkie dyscypliny); pow. Przemyśl - **Krasieczyn** (Z. Oddz. PTTK Przemyśl).

15-18. Jesienny Raid Górski; Podgórze - **Bukowiec** (Z. Oddz. PTTK-OKTG Tarnów).

15-18. Raid Kolarski; Rejon Gór Świętokrzyskich (ZO PTTK-OKTKol. Kielce).

16-18. Świętokrzyski Pieszy Raid Jesienny; Góry Świętokrzyskie i dolina rzeki Kamiennej - **Nowa Słupia** (Z. Oddz. PTTK Kielce).

16-18. Złot Przdowników GOT; Sudety Środkowe i Zachodnie - **Jarkowice** (ZO PTTK-OKTG Wrocław).

16-18. Jesienne Spotkanie Turystów; Góry Wałbrzyskie i Sowie - **Wielka Sowa** (Z. Oddz. PTTK Wałbrzych).

17-18. II Sudecki Raid Turystyki Motorowej; Sudety - **Zagorze Śląskie** (ZO PTTK-OKTM Wrocław).

17-18. Raid Oddziałowy (pieszo-kolarsko-motorowy); pow. Leszno - **Boszkowo** (Z. Oddz. PTTK Leszno).

17-18. Jesienny Złot Pieszy; Puszcza Kampinoska (Z. Oddz. PTTK - Sekcja Turystyki Pieszej Warszawa-Stare Miasto).

17-18. III Raid Pieszy na Złotą Górę; tereny na pld. od Konina - **Złota Góra** (Z. Oddz. PTTK Konin).

17-19. Złot Turystów; Beskid Śląski - **Stożek** (Z. Oddz. PTTK-OKTG Cieszyn).

20-21. VII Raid Świętlików; Lasy Miochowskie - **Milanówek** (Z. Oddz. PTTK Milanówek).

22-25. Okręgowy Raid Motorowy; woj. opolskie - **Opole** (ZO PTTK-OKTM Opole).

23-25. VI Złot Turystów Górskich; Beskid - **Hala Krupowa** (Z. Oddz. PTTK-OKTG Kraków).

24-25. Pieszy Raid Nocny; Roztocze - **Obreęcz** (Z. Oddz. PTTK-OKTP Zamść).

24-25. Turystyczny Złot Kolarski; Puszcza Kampinoska - **Ostrołęka** (ZO PTTK-OKTKol. Warszawa).

24-25. Motorowy Raid na Winobranie; Ziemia Łużuska - **Zielona Góra** (Z. Oddz. PTTK Swidnica).

25. I Oddziałowy Raid Nocny; Beskid Śląski - **Wisła** (Z. Oddz. PTTK Rybnik).

25-26. Raid Świętlików; Góry Świętokrzyskie (Z. Oddz. PTTK-OKTG Warszawa-Sródmieście).

25.IX-16.X Wrocławski Raid Pieszy „Na raty”; woj. wrocławskie - **Wrocław** (Z. Oddz. PTTK Wrocław).

25-26. Raid Górski; Beskid Śląski - **Szczyrk** (Z. Oddz. PTTK-OKTG Sosnowiec).

PAŹDZIERNIK

1-2. Raid Motorowy na Winobranie; woj. wrocławskie i zielonogórskie - **Zielona Góra** (Z. Oddz. PTTK Bolesławiec).

2. Pieczenie barana na Starym Groniu; Beskia Śląski - **Stary Groń** (Kolo PTTK Skoczów).

2-3. II Raid Górski; Beskid Śląski - **Wisła-Malinka** (KW ZMS i ZO PTTK Katowice).

7-9. II Jesienny Złot Turystów wszystkich dyscyplin; Szwajcaria Polczyńska - **Polczyn** (Z. Oddz. PTTK Swidwin).

8-9. Złot Turystów; Beskid Śląski - **Koznice** (Z. Oddz. PTTK-OKTG Chorzów).

8-9. Raid Motorowy Szlakiem Zwycięstw; Bydgoszcz - Chojnice - **Bydgoszcz** (Z. Oddz. PTTK - Klub Motorowy Bydgoszcz).

8-9. Tradycyjne zakończenie Turystyki Motorowej w Bachotku; Pojezierze Brodnickie - **Bachotek** (Z. Oddz. PTTK Toruń).

10-11. Splyw Kajakowy; **Puszczyno** (Z. Oddz. PTTK-OKTKaj. Poznań).

15. Jesienny Złot Górski; Beskid Wyspowy - **Naprawa** (Z. Oddz. PTTK Nowa Huta).

15-16. Wojewódzki Złot Turystów; woj. opolskie - **Turawa** (ZO PTTK - Komisje Turystyki Kwalifikowanej Opole).

21-23. II Środowiskowy Raid Krajoznawczy; Beskid Wyspowy (Z. Oddz. Międzyuczelnianego PTTK Kraków).

LISTOPAD

11. Raid Jesienny (pieszo-kolarsko-motorowy); Wielkopolska - **Mosina** (Z. Oddz. PTTK Miejskiego Poznań).